

Rendelkezési elv az Európai Bíróság gyakorlatában

Jelige: iurisdictio

I. BEVEZETÉS	2
II. RENDELKEZÉSI ELV – OFFICIALITÁS ÁLTALÁBAN	3
III. KORLÁTLAN FÉLURALOM: 1877. ÉVI NÉMET POLGÁRI PERRENDTARTÁS (ZPO)	5
IV. FÉLURALOM ÉS BÍRÓI HATALOM EGYENSÚLYA- SZOCIÁLIS POLGÁRI PER	7
Az 1895. ÉVI OSZTRÁK POLGÁRI PERRENDTARTÁS	7
V. TÚLMÉRETEZETT BÍRÓI HATALOM- SZOCIALISTA MODELL	8
1. A SZOVJET ELJÁRÁS	8
2. A MAGYAR 1952. ÉVI III. TV.	9
VI. RENDELKEZÉSI ELV ÉS A TAGÁLLAMI ELJÁRÁSI AUTONÓMIA AZ EURÓPAI UNIÓBAN	10
1. JOGHARMONIZÁCIÓ A POLGÁRI ELJÁRÁSJOG TERÜLETÉN, AVAGY TAGÁLLAMI ELJÁRÁSI AUTONÓMIA?	10
2. ELŐZETES DÖNTÉSHOZATALI ELJÁRÁS	16
VII. RENDELKEZÉSI ELV MEGJELENÉSE KONKRÉT ÍTÉLETEKBEN	17
1. FIGYELMEN KÍVÜL HAGYHATÓ A JOGVESZTŐ HATÁRIDŐ? (PETERBROECK , C-312/93. SZ. ÜGY)	17
2. OFFICIALITÁS ÉS KÖZREND (MOSTAZA CLARO, C- 168/05. SZ. ÜGY)	19
3. "AMENNYIBEN RENDELKEZÉSRE ÁLLNAK AZ E TEKINTETBEN SZÜKSÉGES TÉNYBELI ÉS JOGI ELEMEL" (PANNON GSM, C-243/08 SZ. ÜGY)	22
4. HIVATALBÓL BIZONYÍTÁS: NYOMOZATI ELV? (VB PÉNZÜGYI LÍZING, C-137/08. SZ. ÜGY)	25
VIII. KONKLÚZIÓ	31
IX. IRODALOMJEGYZÉK	34

I. Bevezetés

A magyar eljárásjog irodalomban egyre nagyobb teret kap a tagállami eljárási autonómia. Ennek egy indoka lehet, hogy az Európai Bíróság jelentős részben magyar bíróságok által inspirált joggyakorlata egyre inkább ezen elvvel ellentétes irányba mutat a fogyasztói szerződésekből származó eljárásokban. Sorra születnek olyan ítéletek, amelyek különösebb indokolás nélkül írják felül a tagállamok eljárásjogra vonatkozó szabályozását, különösen a rendelkezési elv korlátozása tekintetében.

Legfőbb elméleti kérdés, hogy a nemzeti bíróságok mit tehetnek akkor, amikor a tagállami eljárásjoggal ellenkező uniós értelmezést kellene érvényre juttatniuk. Melyik norma az elsődleges egy olyan területen, aminek a szabályozása elvileg tagállami hatáskör volt és maradt? Válaszolhatja-e azt a nemzeti bíró, hogy a belső joggal ellenkező uniós ítéletet figyelmen kívül hagyja? Sérülnek-e a peres felek alapvető jogai az 1952. évi III. törvény alapelveinek korlátozott érvényesülése miatt? Többek között e kérdésekre keresem a választ a terjedelem adta korlátok között.

A dolgozatban először a rendelkezési elvnek különböző pertípusokban (liberális, szociális, szocialista) betöltött szerepének bemutatására kerül sor. Majd az uniós és tagállami jogalkotás közötti kapcsolat, érintkezési pontok tárgyalása következik. Végül az Európai Bíróság által konkrét esetekben hozott ítéletek segítségével ismertetem a rendelkezési elvnek a Bíróság gyakorlatában való érvényesülését.

II. RENDELKEZÉSI ELV – OFFICIALITÁS ÁLTALÁBAN

A rendelkezési elv a jogtudomány egyik megosztó eleme, amely kiemelkedő jelentőségét annak köszönheti, hogy ez az elv fejezi ki leginkább a feleknek és a bíróságnak a per tárgyához való viszonyát.¹ Egyrészt magában foglalja, hogy a per csak a fél kérelmére indul, a „félnek kell úgy rendelkeznie, hogy per legyen”, másrészt a bíróság az egyes perbeli cselekményeket csak akkor végezheti el, ha legalább az egyik fél kívánja. Tehát a felek önrendelkezési jogát, cselekvési autonómiáját testesíti meg.²

A bíróság és a felek viszonya alapján a polgári per két típusra bontható: az egyikben a peres felek perbe vitt anyagi és eljárási jogaik felett korlátlanul rendelkezhetnek, míg a másik típusban a bíró hatalma, az officialitás, a hivatalbóliség a meghatározó, mely elsőbbséget élvez akár a felek akaratával szemben is.³

A két típus elhatárolásában nagy szerepe volt Gönnernek, aki már XIX. században elhatárolta egymástól a rendelkezési elvet és az officialitást. A rendelkezési elvről így ír: „a bíró nem vehet semmilyen más bizonyítási eszközt figyelembe, mint amit a bizonyító felé tárt, a per során csak annyira lehet tevékeny, amennyire a felek előterjesztései mozgásba hozzák. Az általános elv a „semmit hivatalból”, amely az egész bírósági eljárásra és annak részleteire is vonatkozik, és amelyet tárgyalási elvnek is nevezhetünk, mert minden a felek előadásától vagy az ő tárgyalásuktól függ.” Hivatalbóliség esetén minden hivatalból történik, azonban csak abban az esetben, ha a fél jogvédelemért fordult a hatósághoz: „... itt minden bírósági vizsgálat útját járja, ezért vizsgálati elvnek is nevezhetjük”.⁴

A per céljáról vallott felfogás szoros összefüggésben áll azzal, hogy az eljárásjogban a rendelkezési elv vagy az officialitás-e a domináns. XIX. századi német polgári eljárásjog a per célját az alanyi magánjogok védelmében jelölte meg. Ez a felfogás a pandektisztikára vezethető vissza, amelyben Savigny a per célját úgy fogalmazta meg, hogy az állam „az egyénnek, akinek jogát megsértették, védelmet nyújt a felperessel szemben”.⁵ A szubjektív

¹ Kengyel Miklós: Magyar polgári eljárásjog, Osiris, Budapest, 2012., 72. old.

² 1952. évi III. tv. 3. § (1)-(2)

³ Kengyel Miklós: A bírói hatalom és a felek önrendelkezési joga a polgári perben, Osiris, Budapest, 2003., 11. old.

⁴ Gönner Nicolaus Thaddäus: Handbuch des deutschen gemeinen Processes in einer ausführlichen Erörterung seiner wichtigsten Gegenstände, 1801, 1. köt. 182-183. p.

⁵ Kengyel Miklós: A bírói hatalom és a felek önrendelkezési joga a polgári perben, Osiris, Budapest, 2003., 13. old.

alapon nyugvó definícióval szembefordulva, Wach objektív meghatározást alkotott, amikor célként a magánjog megóvását emelte ki. Az individuális jogvédelmet eljárási célként meghatározók a felek rendelkezési jogát preferálták.⁶ Míg a közérdekre hivatkozók, így Franz Klein, bécsi professzor és igazságügy-miniszter, a jogrendnek, mint egésznek védelmét várta el a pertől.⁷ A bíróságnak, a felek magatartásától függetlenül kellett törekedni ennek az elérésére.

Tehát, ha a per tárgya feletti uralom a feleket illeti meg, akkor rendelkezési elvről, ha pedig a bíróságot, akkor officialitásról beszélünk.⁸ A rendelkezési elv magában foglalja a per megindítása, befejezése, valamint a per tárgya feletti uralmat, továbbá azt is, hogy a bíróság nem terjeszkedhet túl a kereseti követelésen és az ellenkérelmen. A hivatalbóliság szűkebb értelemben azt a helyzetet jelöli, ha a bíróságnak az eljárási cselekmények megtételéhez nincs szüksége a fél, a felek kérelmére, indítványára. Tágabb értelemben akkor valósul meg, ha a bíróság a fél, illetve felek jogainak vagy az igazság érdekében akár pert is indíthat.⁹

A bíróság és a felek közötti viszony változása, a modern polgári eljárásjogban fejlődési ívet rajzol. A XIX. századi liberális polgári perrendtartásokban a felek váltak a per uraivá, míg a bíróra passzív szerep hárult. Ezen alaptípus sajátosságai leginkább az 1806. évi francia, 1865. évi olasz polgári eljárási törvény, valamint az 1877. évi német polgári perrendtartás szabályaiban jelennek meg. A korlátlan féluralom ellentéte a túlméretezett bírói hatalom, amely a „mindent hivatalból” elvet testesíti meg. Megjelenik az 1793. évi porosz rendtartásban, és a XX. századi szocialista polgári eljárási törvénykönyvekben is. Korlátlan féluralom és túlméretezett bírói hatalom között is húzódik fejlődési irány, amely a bíróság és felek együttműködésére épül. Ide tartozik, a szociálisan gyengébbeket védő 1895. évi polgári perrendtartás, amely a pervitel hatékonyabbá tételének és a feleknek nyújtott jogsegélynek köszönhetően Európa-szerte elismerésre tett szert.

A következő pontokban az egyes típusok közelebbi vizsgálatára kerül sor.

⁶ Adolf Wach: Handbuch des Deutschen Zivilprozeßrechts, Erster Band, Leipzig, 1885, 3-12. p.

⁷ Franz Klein: Zeit- und Geisteströmungen im Prozesse, Wien, 1901, 3-12.p

⁸ Kengyel Miklós: A bírói hatalom és a felek önrendelkezési joga a polgári perben, Osiris, Budapest, 2003., 14. old.

⁹ Kengyel Miklós: A bírói hatalom és a felek önrendelkezési joga a polgári perben, Osiris, Budapest, 2003., 15. old.

III. Korlátlan féluralom: 1877. évi német polgári perrendtartás (ZPO)

A polgári forradalmak hatására, a XIX. század második felében, az abszolút monarchiák helyett a demokráciák, az etatista szemlélet helyett a liberális felfogás került előtérbe. A frissen egyesített Németországot is az eszmék és irányzatok heterogenitása jellemezte, a francia forradalom, és a német szabadságmozgalmak mellett fénykorát élte a liberalizmus. A központosítás is segítette az egységes szabályozás létrejöttét, mivel a birodalomnak egységes bírósági szervezetre és eljárásra volt igénye, annál is inkább, mivel „több polgári perjogi rendszert számlált, mint államot”.¹⁰ A Reichstag 1877-ben fogadta el az egységes polgári törvénykönyvet, mely 1879-ben lépett hatályba.

A perrendtartás a liberálkapitalizmus követelményeinek teljes mértékben eleget tett, az állam elismerte az állampolgárai egyenlőségét és szabadságát, így a jogvitákat is magánügyeknek tekintette. A polgári pert az egyéni érdek érvényesítésének tekintette a jogalkotó, a perrendtartást pedig azon szabályok gyűjteményének, amelyek betartásával érvényesíthetik a felek jogait, a győzelem pedig rátermettségüknek, ügyességüknek a függvénye.¹¹ Jhering a jogért folytatott küzdelemhez hasonlította, és „morális nevelőintézetnek” tekintette, amelyben nem az igazság kiderítésének, a jog vagy jogtalanság megállapításának van jelentősége, hanem sokkal inkább a személyiség poézisének.¹² A felek uralmával összhangban a bírónak csak passzív szerep jutott.

A ZPO által bevezetett Parteiherrschaft három területen nyilvánult meg legerőteljesebben. Egyrészt a felek rendelkeztek a per tárgya felett, másrészt a tárgyalási elv (Verhandlungsprinzip) biztosítása tekintetében, harmadrészt, hogy a pervezetési jogosítványok jelentős része is a feleké lett (Parteibetrieb).¹³

Bár a rendelkezési elv a ZPO hatályba lépésekor még nem önállósult, de a tárgyalási elv keretén belül létezett. Ezt bizonyítja egyrészt, hogy érvényesült a régi jogelv: „Ne procedat iudex ex officio”, azaz a bíróság hivatalból nem kezdeményezhetett eljárást. A peres felek között, felek kezében volt a perindítás monopóliuma, amit a törvény csak kivételes

¹⁰Kengyel Miklós: A bírói hatalom és a felek önrendelkezési joga a polgári perben, Osiris, Budapest, 2003., 47. old.

¹¹Kengyel Miklós: A bírói hatalom és a felek önrendelkezési joga a polgári perben, Osiris, Budapest, 2003., 46. old.

¹²Rudolf Jhering: Der Kampf uns Rechts, Wien, 1873. 19-21.p

¹³Kengyel Miklós: A bírói hatalom és a felek önrendelkezési joga a polgári perben, Osiris, Budapest, 2003., 51-52. old.

esetekben tört át.¹⁴ Másrészt az, hogy a felek határozták meg a per tárgyát, még a közérdekből indult eljárásokban sem a bíróság, hanem az ügyész állapította meg.¹⁵ Harmadrészt a ZPO alapján is kötötte a bírókat a „Ne eat iudex ultra petita partium” elv, azaz nem volt jogosult arra, hogy túlterjeszkedjen a fél kereseti követelésén.¹⁶ Ez az elv a fellebbezés folyamán is érvényesült, mert az elsőfokú ítéletet annyiban lehetett megváltoztatni, amennyiben a fellebbezés során indítványozták.¹⁷ „A felek a bírósághoz intézett indítványait – törvényben meghatározott kivételekkel- bármikor visszavonhatták és ezáltal a bíróság döntéséről lemondhattak. A felperes a keresetet tárgyalás megkezdéséig egyoldalúan, ezt követően az alperes beleegyezésével vonhatta vissza”.¹⁸ „Fellebbezési, illetve felülvizsgálati eljárásban a felek jogorvoslati kérelmükről egyoldalúan is lemondhattak, a benyújtott kérelmet pedig a tárgyalás megkezdéséig visszavonhatták.”¹⁹ Továbbá a felek az eljárás befejezését egyezséggel, vagy tárgyalás elmulasztásával is elérhették (ilyenkor mindkét féllel szemben szigorú mulasztási szankció lépett életbe).²⁰ A felperes a követelésről lemondhatott, az alperes a követelést elismerhette, és a bíróság ezen nyilatkozatokat akkor is el kellett fogadnia, ha egyébként a keresetet megalapozatlannak vagy megalapozottnak tartotta.²¹ A keresetváltoztatás azonban korlátozottabb volt, mivel a perfüggőség beállta után, csak az alperes támogatása mellett volt lehetséges.²² Pervezetési jogosítványok tekintetében a jogirodalom azon az állásponton van, hogy a ZPO keletkezéskori állapotát mérsékelt Parteibetrieb jellemezte, vagyis a pervezetési jogosítványok megoszlottak a felek és a bíróság közt. A felek rendelkeztek a per menetéről, különösen a határnapok, határidők kitűzéséről, elhalasztásáról, tárgyalás elnapolásáról, idézésről, periratok kézbesítéséről.²³

¹⁴ Kengyel Miklós: A bírói hatalom és a felek önrendelkezési joga a polgári perben, Osiris, Budapest, 2003., 55. old.

¹⁵ Jürgen Damrau: Die Entwicklung einzelner Prozeßmaximen seit der Reichscivilprozeßordnung von 1877, Paderborn, Schöningh, 1975., 32-33.p

¹⁶ 1877. évi ZPO 279. §

¹⁷ 1877. évi ZPO 498. §

¹⁸ 1877. évi ZPO 243. §

¹⁹ 1877. évi ZPO 475-476. §, 529. §

²⁰ 1877. évi ZPO 702. §, 295. §, 296. §

²¹ 1877. évi ZPO 277. §, 278. §

²² 1877. évi ZPO 235. §

²³ Kengyel Miklós: A bírói hatalom és a felek önrendelkezési joga a polgári perben, Osiris, Budapest, 2003., 65. old.

Az alábbiak szerint megállapítható, hogy a ZPO a felek rendelkezési jogát csak abban az esetben korlátozta, ha a per tárgyául szolgáló jogot vagy jogviszonyt a közérdekre tekintettel az anyagi jogszabályok kivonták a felek magánautonómiája alól.

IV. Féluralom és bírói hatalom egyensúlya- szociális polgári per

Az 1895. évi osztrák polgári perrendtartás

A német kodifikációt meghatározó liberális perfelfogás az Osztrák-Magyar Monarchiában nem talált támogatásra. Az elmaradt osztrák polgári eljárásjogban Franz Klein fellépése jelentett fordulatot, akit megbíztak az osztrák polgári perrendtartás elkészítésével. Klein alig két év alatt készítette el tervezetét, amit 1895 nyarán elfogadtak, és 1898. január 1-jén hatályba lépett.²⁴

A szociális gondolatok az 1890-es években kezdték meg hódításukat a kontinensen. Menger 1888-ban közzétett német polgári törvénykönyv tervezet bírálatakor ítélte el, hogy a jog nem törődik a vagyontalanok védelmével. Szerinte a törvényhozók tovább növelték a társadalmi egyenlőtlenségeket azzal, hogy a nem egyenlőt egyenlőként kezelték, mivel a jogalkotóknak figyelemmel kellene lenniük arra, hogy a rendelkezéseket vagyontalanokra is alkalmazni kell. A szociális feladatok ellátása érdekében a bírói hatalom növelését, és kitanítási kötelezettség bevezetését javasolta.²⁵ Menger tanítványa volt Franz Klein, aki követte a mestere által kijelölt utat.

Fontos forrása volt tervezetének az 1877. évi német polgári perrendtartás, de a bíróság és felek közötti viszonyban igyekezett elkerülni hibáit. Így túllépett a polgári per céljának individuális felfogásán, és a jogvita célját a szociálisan gyengék védelmére is kiterjesztette. A pervezetést a bíróság kezébe adta, ismét alkalmazott perkoncentrációt, határidők és határnapok tekintetében pedig a felek rendelkezési jogának megszüntetését is kilátásba helyezte, továbbá a bíróságot a jogban járatlanok kitanítására is kötelezte.²⁶

²⁴Kengyel Miklós: A bírói hatalom és a felek önrendelkezési joga a polgári perben, Osiris, Budapest, 2003., 100. old.

²⁵Anton Menger: Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen. Eine Kritik des Entwurfs eines Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich, Tübingen, 1890., 34. p

²⁶Kengyel Miklós: Magyar polgári eljárásjog, Osiris, Budapest, 2012., 55. oldal

Az öZPO eredetisége a per céljában, valamint e célra rendelt eszközökben rejlik. Klein nem alkotott újat, hanem a „régí dolgokból alkotott egy más rendszert”.²⁷ A megnövelt bírói hatalom a korlátlan féluralommal szemben mégis új benyomást tett, mert a kodifikációban ötvöződött a modern perjogi elvekkel (szóbeliséggel, nyilvánossággal, közvetlenséggel).²⁸

Az öZPO-ban is azonos tartalommal bírt a rendelkezési elv, mint az 1877. évi német polgári perrendtartásban.²⁹ A szociális funkciók előtérbe helyezésének ellenére a felek szabadon rendelkezhetek a per tárgya felett. A per továbbra is csak a felek kérelmére indult, a „Wo kein Kläger, da kein Richter” elvet csak törvényben meghatározott kivételekkel lehetett áttörni.³⁰ A Bíróság a kereseti követelésen sem terjeszkedhetett túl, azaz többet nem, de kevesebbet megítélhetett.³¹ A keresetváltoztatás is megengedett volt, de a perfüggőség beállta után alperesi beleegyezésre vagy a bíróság kifejezett engedélyére volt szükség.³² A jogvita érdemi határozat meghozatala előtti befejezéséről is rendelkezhetek a felek (kereset visszavonás, egyezség, jogról való lemondás, jogelismerés).³³ A határidők, határnapok tekintetében megszűnt a felek korlátlan rendelkezése, bíróság tűzte ki azokat, és a felek legfeljebb csak rövidíthették.³⁴ A hivatalból indult bizonyítás is elfogadottá vált, mert a bíróság szinte bármilyen bizonyítást felvehetett, ennek minimális kötöttségei voltak, jobbra csak annyi, hogy a felek állításainak hiányában tények után nem kutathatott.³⁵

V. Túlméretezett bírói hatalom- szocialista modell

1. A szovjet eljárás

1917 őszén a bolsevik hatalomátvétel után célként jelölték meg az igazságszolgáltatás átalakítását. Az egyesbíráskodást felváltotta a társasbíráskodás, a jogorvoslat is szűkült, mivel a fellebbezés megszűnt, csak semmisségi panasszal élhettek a felek. A tárgyalási elvet felváltotta a vizsgálati elv, így a büntető és polgári bíráskodás között nehéz volt határvonalat

²⁷ Otto Bähr: Die neuen österreichischen Civilprozess- Gesetzentwürfe. ZZP, XIX. Band, 1894, 83. p

²⁸ Kengyel Miklós: A bírói hatalom és a felek önrendelkezési joga a polgári perben, Osiris, Budapest, 2003., 101. old.

²⁹ Kengyel Miklós: A bírói hatalom és a felek önrendelkezési joga a polgári perben, Osiris, Budapest, 2003., 108. old.

³⁰ 1895. évi öZPO 226. §

³¹ 1895. évi öZPO 405. §

³² 1895. évi öZPO 235. §

³³ 1895. évi öZPO 237. §, 204. §, 394. §, 385. §

³⁴ 1895. évi öZPO 123. §, 129. §

³⁵ 1895. évi öZPO 183. § 2. bek.

húzni. Az ügyvédséget szinte felszámolták, az ügyészséget teljesen átalakították.³⁶ Az új gazdaságpolitika, a NEP korszakában az önkény nem volt tovább tartható, és 1923-ban a Központi Végrehajtó Bizottság elfogadta a polgári eljárásjogi törvénykönyvet. Reformjára 1964-ben került sor, de a sztálinista polgári per nem ment át különösebb változáson, bíróság és a felek viszonya szinte teljesen megegyezett a korábbi kódexben rögzítettel.³⁷

A rendelkezési elvet a diktatúra akadálynak tekintette, és a hadikommunizmus idején teljesen félretette, de a kódexekben is korlátozásra került. Lenin célja a magánjogi viszonyokba való mélyebb beavatkozás volt, melyet támogatott a rendelkezési elv szocialista megfelelője,³⁸ mely a felek rendelkezési jogát teljes mértékben bírósági kontrollnak rendelte alá. Megszűnt a felperes keresetindítási monopóliuma, mert a törvény az ügyészt és más személyeket, szerveket is felruházta a keresetindítás jogával.³⁹ A bíróságot nem kötötte sem a kereset, sem a fellebbezés, áttörték a „ne eat iudex ultra petita partium” elvét, és bírósági jóváhagyás volt szükséges a felek rendelkezési cselekményeihez.⁴⁰ Az officialitás a per kezdetétől, a keresetlevél benyújtásától egészen a per befejezéséig érvényesült.

2. A magyar 1952. évi III. tv.

Magyarország kommunista megszállása után nem sokkal megkezdődött az igazságszolgáltatás szovjet mintára történő átszervezése. Ennek keretében belül alkották meg az 1952. évi III. törvényt.

Egyik legfontosabb célja a szocialista rendelkezési elv érvényre juttatása.⁴¹ A magyar törvény is megszüntette a felperes keresetindítási monopóliumát⁴², és a ne eat iudex ultra petita partium elv sem a tiszta formájában érvényesült., ugyanis, ha a felperes nem merítette ki az őt megillető jogokat, erre figyelmeztetni kellett, illetve magyarázatot kellett kérni erre vonatkozóan⁴³ Pp. kimondta, hogy a bíróság a felek által előterjesztett kérelmekhez és jognyilatkozatokhoz kötve van, de ha a jogról való lemondás, jogelismerés, egyezség a fél

³⁶Kengyel Miklós: Magyar polgári eljárásjog, Osiris, Budapest, 2012., 56. old.

³⁷Kengyel Miklós: Magyar polgári eljárásjog, Osiris, Budapest, 2012., 57. old.

³⁸Kengyel Miklós: A bírói hatalom és a felek önrendelkezési joga a polgári perben, Osiris, Budapest, 2003., 229. old.

³⁹1923. évi GPK 2. §

⁴⁰1964. évi GPK 195. §

⁴¹Indokolás az 1952. évi III. törvényhez

⁴²1952. évi III. tv. (2),

⁴³1952. évi III. tv. 146. § (3) bek.

nyilvánvaló érdekeivel ellentétben áll, a bíróság akkor sem veheti azt figyelembe, ha a fél figyelemfelhívás ellenére is fenntartja.⁴⁴

A rendszerváltást követően a rendelkezési elv tartalma megújult. Az Alkotmánybíróság 1/1994. határozatában korlátozta az ügyész polgári perbeli jogosítványait, megszüntette az általános keresetindítási jogát.⁴⁵ Az 1995. évi novella pedig a szocialista rendelkezési elv további maradványait számolta fel: elismerte, hogy a bíróság a felek által előterjesztett kérelmekhez, jognyilatkozatokhoz kötve van, mely alól csak törvény enged kivételt.⁴⁶ A rendelkezési elvnek csak a jóhiszeműség szab határt, mert a feleket csak a jóhiszemű joggyakorlás keretei között illeti meg.⁴⁷

VI. Rendkezési elv és a tagállami eljárási autonómia az Európai Unióban

1. Jogharmonizáció a polgári eljárásjog területén, avagy tagállami eljárási autonómia?

Az Európai Uniónak eddigi története alapján célja a jogharmonizáció, nem a jog egységesítése. Tehát nem ugyanolyan szabályozás kialakítására törekednek minden államban, hanem a nemzeti jogok bizonyos elemeinek megtartása mellett próbálják a szabályozásban megjelenő nagy eltéréseket megszüntetni, közelíteni egymáshoz a tagállamok normáit.⁴⁸

A tagállami eljárásjog azonban főszabály szerint nem képezi harmonizáció tárgyát, e területre az Unió általános jogalkotói hatásköre sem terjed ki, azaz az uniós jog a tagállami eljárási autonómia elvét elismeri. Az elvet dogmatikai szempontból az alapozza meg, hogy az Európai Uniónak nem volt és az uralkodónak mondható vélemény szerint továbbra sincs jogalkotási hatásköre a nemzeti eljárásjog területén⁴⁹. Bár az Amszterdami Szerződéssel az Unió valódi jogalkotási hatáskört kapott a nemzetközi polgári eljárásjogi jogalkotásra, és ennek alapján számos, a nemzetközi eljárásjogot érintő jogszabály született⁵⁰, a nemzeti

⁴⁴ 1952 évi III. tv. 4. §

⁴⁵ 1/1994. AB. határozat

⁴⁶ Kengyel Miklós: Magyar polgári eljárásjog, Osiris, Budapest, 2012., 73. oldal

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ Kecskés László: Eu-jog és jogharmonizáció, HVG-ORAC, Budapest, 2009. 612. old.

⁴⁹ *Trstenjak* főtanácsnok indítványa a C-137/08. sz. ügyben. Az ismertetés napja 2010. július 6. 65. pont

⁵⁰ Kengyel Miklós – Harsági Viktória, Európai polgári eljárásjog, Osiris, Budapest, 2009, Második, átdolgozott kiadás, 1-366

eljárásjog főszabály szerint ma sem képezi harmonizáció tárgyát, e területre nem vonatkozik az Unió általános jogalkotói hatásköre.

A főszabályt nem írja felül az, hogy az EUMSZ. 81. cikk (EKSz. korábbi 65. cikk) (2) bekezdésének f) pontja a polgári eljárások probléma lefolytatását gátló akadályok megszüntetése érdekében, szükség esetén még a tagállamokban alkalmazandó polgári eljárásjogi szabályok összeegyeztethetőségének előmozdítására is jogalkotási hatáskört ad az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak. Az EUMSZ. 81. cikk (2) bekezdése ugyanis csak a 81. cikk (1) bekezdése céljából teszi lehetővé az uniós szervek intézkedését, az viszont kizárólag határon átnyúló vonatkozású polgári ügyek tekintetében teszi lehetővé a polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés kialakítását.

A jogirodalom a Szerződés szóhasználatával kapcsolatosan felvetette azt a problémát is, hogy azzal, hogy az Amszterdami Szerződés az által beiktatott 65. cikk kifejezetten „polgári eljárásjogi szabályok”-ról beszél az Európai Bíróságnak pontosabban kellene definiálnia a tagállami eljárási autonómia számára kulcsfogalomnak tekinthető „eljárási szabályok” fogalmát⁵¹. Azonban a korábbival megegyező formában alkalmazza napjainkban is⁵².

Az elv első megjelenését a jogirodalom általában a 33/76. sz. Rewe-ítéletben találja meg, itt deklarálta először kétséget kizáróan az Európai Bíróság, hogy „vonatkozó közösségi jogszabályok hiányában minden tagállam belső jogrendjének feladata kijelölni a hatáskörrel rendelkező bíróságot, és meghatározni a bírósághoz fordulás azon eljárási szabályait, amelyek célja, hogy biztosítsák a jogalanyok közösségi jogból eredő jogainak védelmét”⁵³. Ehhez az elvi jelentőségű kijelentéshez azonban rögtön hozzáfűzte az Európai Bíróság a később egyenértékűségi elvként illetve a tényleges érvényesülés elveként ismertté vált korlátokat: ezen eljárási szabályok nem lehetnek kedvezőtlenebbek a hasonló jellegű belső jogra alapozott keresetekre vonatkozókhöz képest (egyenértékűség elve), illetve nem tehetik

⁵¹van Gerven, Walter, Of Rights, Remedies and Procedures, CML Rev (Common Market Law Review) (2000), 501-536, 524

⁵²C-2/08. sz. Amministrazione dell'Economia e delle Finanze és Agenzia delle entrate kontra Fallimento Olimpiclub Srl ügyben 2009. szeptember 3-án hozott ítélet [EBHT 2009., I-07501. o.] 24. pont

⁵³33/76. sz. Rewe-Zentralfinanz AG és Rewe-Zentral AG kontra Landwirtschaftskammer für das Saarland ügyben 1976. december 16-án hozott ítélet [EBHT 1976., 1989] 5. pont

gyakorlatilag lehetetlenné vagy rendkívül nehézé a közösségi jogrend által biztosított jogok gyakorlását (tényleges érvényesülés elve)⁵⁴.

A jogirodalomban változás történik a két korlátozás közötti logikai kapcsolat tekintetében. Bár a formulában az egyenértékűség elve illetve a tényleges érvényesülés elve között továbbra is „és” (azaz konjunkció) szerepel, a közöttük fennálló kapcsolat azonban logikailag inkább „vagy” jellegű (diszjunkció). A nemzeti eljárási szabály akkor nem egyeztethető össze az uniós joggal, ha nem egyenértékű, vagy nem biztosítja a tényleges érvényesülést, vagy egyik feltétel sem áll fenn⁵⁵. Ezáltal az autonómia-korlátozás lehetősége jelentősen kiszélesült (hiszen nem kell a két feltételnek együttesen fennállnia). A Bíróság újabb ítéletei alapján a tagállami eljárási autonómia csupán illúzióknak látszik.

Ezt támasztják alá az olyan döntések, mint a C-40/08. sz. Asturcom-ítélet⁵⁶, amely szinte teljes mértékben kizárta a res judicata elvének érvényesülését a tisztességtelen szerződési feltételben szereplő választottbírói kikötés alapján eljáró választottbírói ítélet tekintetében. Az eljárás Asturcom Telecomunicaciones SL és Cristina Rodríguez Nogueira között volt folyamatban 2008 telén. A kérelmet az Asturcom és C. Rodríguez Nogueira között létrejött mobiltelefon előfizetői szerződés teljesítésének elmaradása miatt terjesztették elő.⁵⁷ A felek között létrejött szerződés a jogviszonyból eredő jogvitákra kikötötte Asociación Europea de Arbitraje de Derecho y Equidad (Jogi és Méltányossági Választottbírók Európai Szövetsége) illetékességét, melynek székhelye Bilbaoban található.⁵⁸ C. Rodríguez Nogueira nem tett eleget a szerződésben vállalt kötelezettségeinek, azaz nem egyenlített ki számláit, és az előfizetési időtartamon belül felmondta a szerződést, ennek következtében Asturcom eljárást kezdeményezett vele szemben Jogi és Méltányossági Választottbírók Európai Szövetségénél.⁵⁹

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ Bobek 2011, 11

⁵⁶ C-40/08. sz. Asturcom Telecomunicaciones SL kontra Cristina Rodríguez Nogueira ügyben 2009. október 6-án hozott ítélet [EBHT 2009., II-00222]

⁵⁷ C 40/08. sz. ügy, Asturcom Telecomunicaciones SL kontra Cristina Rodríguez Nogueira 2. pont

⁵⁸ C 40/08. sz. ügy, Asturcom Telecomunicaciones SL kontra Cristina Rodríguez Nogueira 20. pont

⁵⁹ C 40/08. sz. ügy, Asturcom Telecomunicaciones SL kontra Cristina Rodríguez Nogueira 21. pont

A választottbíróóság felperes számára hozott kedvező döntést, 2005 áprilisában 669,60 euró megfizetésére kötelezte C. Rodríguez Nogueirát,⁶⁰ aki, mivel nem terjesztett elő hatályon kívül helyezés iránt kérelmet, az ítélet jogerőre emelkedett.⁶¹ Asturcum 2007 októberében az ítélet végrehajtása iránt kérelmet nyújtott be a Juzgado de Primera Instancia nº 4 de Bilbaohoz.⁶² Azonban a bíróság megállapította, hogy a választottbíróági záradék tisztességtelen kikötésnek minősül, mivel a választottbíróóság székhelyére történő utazás fogyasztó számára indokolatlanul magas költségekkel jár, mivel az alapeljárás tárgyának az értékét meghaladta, és meglehetősen messze található a fogyasztó állandó lakóhelyétől.⁶³ A kialakult helyzet nem kis kihívást jelentett a bíróság számára, ugyanis az 1/2000. törvény nem ad útmutatást arra nézve, hogy jogerőssé vált választottbíróági ítélet végrehajtására irányuló kérelem elbírálására jogosult bíróság mérlegelheti-e a választottbíróági kikötés tisztességtelen jellegét.⁶⁴

Az eljáró bíróság az eljárást felfüggesztette, és előzetes döntéshozatali kérelmet terjesztett az Európai Bíróság elé: „A [93/13 irányelv] szerinti fogyasztóvédelem értelmezhető e akképpen, hogy valamely jogerős, a fogyasztó távollétében hozott választottbíróági ítélet végrehajtása iránti kérelmet elbíráló bíróság hivatalból köteles vizsgálni a választottbíróági kikötés semmisségét, és ennek következtében hatályon kívül helyezni a választottbíróági ítéletet, amennyiben megállapítja, hogy a fenti szerződés a fogyasztóra nézve hátrányos tisztességtelen választottbíróági kikötést tartalmazott?”⁶⁵

A Bíróság a kérdésre úgy felelt, hogy „93/13 irányelvet úgy kell értelmezni, hogy valamely jogerős, a fogyasztó távollétében hozott választottbíróági ítélet végrehajtása iránti kérelmet elbíráló bíróság, ha rendelkezésére állnak az e tekintetben szükséges ténybeli és jogi elemek, hivatalból köteles vizsgálni a fogyasztó és az eladó vagy szolgáltató között létrejött szerződésben szereplő választottbíróági kikötés tisztességtelen jellegét, amennyiben a nemzeti eljárási szabályok értelmében elvégezheti ezen értékelést a hasonló, belső jellegű keresetek tekintetében. Ez utóbbi esetben a nemzeti bíróságnak kell valamennyi, a nemzeti jog értelmében ebből eredő következményt meghatározni abból a célból, hogy a szóban

⁶⁰ C 40/08. sz. ügy, Asturcom Telecomunicaciones SL kontra Cristina Rodríguez Nogueira 22. pont

⁶¹ C 40/08. sz. ügy, Asturcom Telecomunicaciones SL kontra Cristina Rodríguez Nogueira 23. pont

⁶² C 40/08. sz. ügy, Asturcom Telecomunicaciones SL kontra Cristina Rodríguez Nogueira 24. pont

⁶³ C 40/08. sz. ügy, Asturcom Telecomunicaciones SL kontra Cristina Rodríguez Nogueira 25. pont

⁶⁴ C 40/08. sz. ügy, Asturcom Telecomunicaciones SL kontra Cristina Rodríguez Nogueira 26. pont

⁶⁵ C 40/08. sz. ügy, Asturcom Telecomunicaciones SL kontra Cristina Rodríguez Nogueira 27. pont

forgó kikötés ne jelentsen kötelezettséget a fogyasztóra nézve”.⁶⁶ A Bíróság tehát kizárta res judicata elvének érvényesülését annak ellenére, hogy az anyagi jogerőhatás a nemzeti jogrendben is jelentős szerepet játszik.

A tagállami kárfelelősség eljárási szabályai tekintetében a korábbi tagállami szabadságot jelentősen korlátozó C-173/03. sz. Traghetti del Mediterraneo ítélet⁶⁷ ugyancsak szerepet játszott a tagállami eljárási autonómia redukálásában. Az eljárás Traghetti del Mediterraneo SpA és Olaszország között volt folyamatban. A TDM és a Tirrenia di Navigazione két tengeri szállítási vállalkozás, amelyek a 70-es években tengeri összeköttetést biztosítottak a szárazföldi Olaszország és Szardínia, illetve Szicília szigete között. 1981-ben a TDM, miközben csődeljárás alatt volt, keresetet indított a Tirrenia ellen a Tribunale di Napoli előtt, az előző évek során a Tirrenia által érvényesített alacsonyjegyár-politika miatt elszenvedett kárának megtérítése iránt.⁶⁸

Kártérítési kérelmét azonban elutasította a bíróság, azzal indokolva, hogy az olasz hatóságok által folyósított állami támogatás jogszerű volt, mivel egyrészt közérdekű céloknak megfelelők, másrészt tisztességtelen versenyt nem valósítanak meg.⁶⁹ TDM vagyonfelügyelője szerint a bíróság döntése EK-Szerződés állami támogatásra vonatkozó szabályainak téves értelmezésén alapult, így fellebbezést nyújtott be, és kérelmezte az Európai Bíróság megkeresését előzetes döntéshozatali kérelem iránt.⁷⁰

Az ügygel kapcsolatban két kérdés került a Bíróság elé, amelyből az egyiket a Köbler- ítéletre tekintettel visszavontak. A másik kérdés arra keresett választ, hogy „akadályozza-e felelősség érvényesítését a bírói tévedések miatti állami felelősség tárgyában érvényben lévő nemzeti szabályozás, ha kizárja a bírói jogkörben végzett jogszabály-értelmezéssel, valamint a tényállás és a bizonyítékok bírói értékelésével kapcsolatos felelősséget, és az állam felelősségét a bíró szándékos vagy súlyosan kötelességszegő károkozására korlátozza”.⁷¹ A Bíróság ítélete a kérdésre úgy válaszolt, hogy ellentétesnek nyilvánította azt a nemzeti szabályozást, „amely kizárja a tagállami felelősséget a közösségi a végső fokon eljáró nemzeti

⁶⁶ C 40/08. sz. ügy, Asturcom Telecomunicaciones SL kontra Cristina Rodríguez Nogueira 59. pont

⁶⁷ C-173/03. sz. Traghetti del Mediterraneo SpA kontra Repubblica italiana ügyben hozott ítélet

⁶⁸ C-173/03. sz. ügy 7. pont

⁶⁹ C-173/03. sz. ügy 9. pont

⁷⁰ C-173/03. sz. ügy 10. pont

⁷¹ C-173/03. sz. ügy 23. pont

bíróságnak felróható megsértésével magánszemélynek okozott kárért azzal az indokkal, hogy a közösségi jog megsértése az eljáró bíróság által végzett jogszabály-értelmezésből vagy a tényállási elemek és a bizonyítékok általa végzett értékeléséből ered. Ellentétes a közösségi joggal az olyan nemzeti szabályozás is, amely a tagállam felelősségét a bíró szándékos vagy súlyosan kötelességszegő károkozására korlátozza, ha az ilyen korlátozás az érintett tagállam felelősségének kizárására vezetne azokban az esetekben, amikor az alkalmazandó jog nyilvánvaló megsértésére került sor”.⁷² A Bíróság gyakorlata tehát, ismét korlátozó hatást fejtett ki a tagállami eljárási szabadságra.

A tisztességtelen szerződési feltételekkel kapcsolatban felmerül az a kérdés, hogy a tagállami eljárási autonómiának a 93/13/EGK irányelv által megkövetelt fogyasztóvédelem miatt háttérbe kell-e húzódnia. Mint látni fogjuk az Európai Bíróság a későbbiekben részletesen elemzett C-137/08. sz. ítéletében egyértelművé teszi a fogyasztóvédelem elsőbbségét. Mindezek alapján a szakirodalom a tagállami eljárási autonómiát egyre inkább illúziónak tekinti, s helyette inkább a tagállamok funkcionális eljárási hatásköre kifejezést javasolják használni⁷³, amelyben a nemzeti hatáskör egyértelműen az uniós célokat hivatott szolgálni.

Fontos megvilágítani azt a tényt, hogy az eljárási szabályok fogalmát nem a nemzeti jog alapján kell értelmeznünk, mivel az önálló európai jelentéssel bír. A 33/76. sz. Rewe-ügyben az Európai Bíróság megkülönböztette az egyének számára jogokat biztosító közösségi szabályokat és ezen jogok – amelyek érvényre juttatása az EK-Szerződés akkori 5. cikkében szereplő közösségi hűség elve alapján a tagállamok kötelessége – biztosítására szolgáló eljárási szabályokat, és ez utóbbiakra vonatkoztatta a tagállami eljárási autonómia elvét. Uniós szempontból tehát egy szabály vagy anyagi jogi (és ezzel jogot ruház az egyénre), vagy eljárási, ha az előbbi érvényesítésére szolgál.⁷⁴ A tagállami eljárási autonómia elve tehát jóval szélesebb kört foglal magában, mint amelyet a nemzeti jogi gondolkodás annak tekint. Számos olyan rendelkezés, amelyet a nemzeti jog alapján anyagi jogi természetűnek gondolnánk, az EU-jog szempontjából eljárási szabálynak minősül, mert arra hivatott, hogy

⁷² C-173/03. sz. ügy 49. pont

⁷³ Galetta, Diana *Urania*, Procedural Autonomy of EU Member States: Paradise Lost? Springer, Heidelberg Berlin, 2010.

⁷⁴ Nemessányi Zoltán: A polgári eljárásjog alapelveinek európaizálódása: tisztességtelen szerződési feltételek versus tagállami eljárási autonómia, Európai Jogi Kultúra: Megújulás és hagyomány a magyar civilisztikában, 2012, 301. old.

érvényre juttassa az egyéneknek biztosított jogosultságokat.⁷⁵ A fogyasztói szerződésekben alkalmazott tisztességtelen szerződési feltétel szankciójaként számos tagállam által választott semmisséget nemzeti szempontból anyagi jogi, EU-jogi szempontból viszont eljárási rendelkezésnek kell minősítenünk, tekintve, hogy a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről szóló 93/13/EGK irányelv csak annyit ír elő 6. cikkében, hogy a tagállamok előírják, hogy fogyasztókkal kötött szerződésekben az eladó vagy szolgáltató által alkalmazott tisztességtelen feltételek a saját nemzeti jogszabályok rendelkezései szerint nem jelentenek kötelezettséget a fogyasztóra nézve (...).⁷⁶ Azaz, az EU szempontjából a semmisség eljárási szabály, hasonlóan az officialitás követelményéhez.

2. Előzetes döntéshozatali eljárás

Az Európai Unióhoz való csatlakozás jelentős változást hozott a magyar igazságszolgáltatási rendszer számára. Az Európai Unió hatása már 2003. évi XXX. törvényben megjelent, mely kiegészítette az 1952. évi III. törvényt 155/A. §-szal. Így lehetővé vált, hogy előzetes döntéshozatali kérelemmel forduljanak a magyar bíróságok az Európai Bírósághoz.⁷⁷ A nemzeti bíróságok előttük folyamatban lévő eljárás keretében az Európai Bírósága álláspontját kérhetik az uniós jog értelmezéséről vagy érvényességéről. Az előzetes döntéshozatali eljárásnak nagy szerepe van az uniós jognak tagállamokban való egységes alkalmazásában. A Bíróság a C-118/08. sz. ügyben (Transportes Urbanos y Servicios Generales SAL kontra Administración del Estado) alábbiak szerint nyilatkozott előzetes döntéshozatali eljárás során gyakorolt hatásköréről: „Jóllehet a Bíróság az előzetes döntéshozatali eljárásban nem dönthet a nemzeti jog rendelkezéseinek az uniós jogi rendelkezésekkel való összeegyeztethetőségéről, hatáskörrel rendelkezik arra, hogy tájékoztassa a kérdést előterjesztő bíróságot minden olyan, az uniós jog releváns értelmezésére vonatkozó szempontról, amely lehetővé teszi e bíróság számára ezen összeegyeztethetőség értékelését az előtte folyó eljárásban. E célból, a nemzeti jog azon rendelkezéseinek törvényi, rendeleti vagy ítélezési gyakorlaton alapuló eredete, amelyek uniós joggal való összeegyeztethetőségét a kérdést előterjesztő bíróságnak a Bíróság által

⁷⁵ Uo.

⁷⁶ Nemessányi Zoltán: A polgári eljárásjog alapelveinek európaizálódása: tisztességtelen szerződési feltételek versus tagállami eljárási autonómia, Európai Jogi Kultúra: Megújulás és hagyomány a magyar civilisztikában, 2012, 301. old.

⁷⁷ Kecskés László: Eu- jog és jogharmonizáció, HVG-Orac, Budapest, 2009., 812. oldal

nyújtott értelmezési szempontok alapján értékelnie kell, egyáltalán nem érinti a Bíróságnak az előzetes döntéshozatal iránti kérelemről való határozathozatalra vonatkozó hatáskörét”.⁷⁸.

A Bíróság döntése kötelező erővel bír minden tagállami bíróságra. Ezt már egy korai ítélet is tisztázta: „A Bíróság... ítélete kötelező arra a nemzeti bíróságra, amely előtt az ügy, amellyel kapcsolatban a határozat született, folyik”.⁷⁹ A Foglia ügyben pedig expressis verbis megtagadta az előzetes döntéshozatali eljárás keretében hozott döntések tanácsadó jellegét: „Valójában hangsúlyozni kell, hogy a 177. cikkben a Bíróságra ruházott kötelezettség nem az, hogy általános vagy hipotetikus kérdésekben tanácsadó véleményt nyilvánítson, hanem az, hogy segítséget nyújtson a tagállamokban a jogszolgáltatáshoz”.⁸⁰

VII. Rendelkezési elv megjelenése konkrét ítéletekben

1. Figyelmen kívül hagyható a jogvesztő határidő? (Peterbroeck , C-312/93. sz. ügy)

A perben Peterbroeck és a belga állam állt szemben egymással. Az előzetes döntéshozatali kérelem a belga állam által a nem honos személyekre kivetett adó mértékének tárgyában folyamatban lévő eljárásban merült fel.⁸¹ Az eljárás azért indult meg, mert 1974-ben a Continentale & Britse Trust BV társaság („CBT”) a Peterbroeck társaságtól osztalékot vett fel, amelyre a belga állam a nem honos személyekre alkalmazandó adó címén adót vetett ki. Peterbroeck a CBT képviselőjeként panaszt tett a Directeur régional des contributions directes előtt,⁸² aminek az igazgatója a panaszok többségét elutasította. Az elutasítás következtében Peterbroeck eljárást indított Cour d’appel de Bruxelles előtt.⁸³ Arra hivatkozott, hogy az adó kivetése az EGK- Szerződés 52. cikkébe ütközik, mivel a letelepedés szabadságát korlátozza, hogy egy hollandiai székhelyű társaságra kivetett adó mértéke magasabb, mintha azt egy belga társaságra vetnék ki.⁸⁴ A belga állam nem találta elfogadhatónak a kifogást, mivel a jövedelemadókról szóló törvény alapján határidőn túl

⁷⁸ C-118/08. sz. ügy 23. pont

⁷⁹ 29/68. sz. Milch-, Fett- und Eierkontor GmbH kontra Hauptzollamt Saarbrücken

⁸⁰ Várnay Ernő-Papp Mónika: Az Európai Unió joga, Complex Kiadó, Budapest 2010. 440. oldal

⁸¹ C-312/93. sz. ügy 2. pont

⁸² C-312/93. sz. ügy 3. pont

⁸³ C-312/93. sz. ügy 4. pont

⁸⁴ C-312/93. sz. ügy 5. pont

történt a hivatkozás. Mivel azokat a kifogásokat, melyeket a panaszba nem foglaltak hatvan napos jogvesztő határidőn belül kellett volna benyújtani.⁸⁵

Az eljárásban előzetes döntéshozatali kérdésként azt terjesztették elő, hogy amennyiben a nemzeti bíróság előtt közösségi jogot érintő ügy van folyamatban, de a bíró a közösségi jogot csak a felperes kifejezett kérelmére alkalmazhatja, és a felperes kérelmének benyújtására olyan rövid jogvesztő határidő vonatkozik, ami egyébként a belső jogban nem jellemző, akkor el kell-e tekintenie a bíróságnak a belső jogi rendelkezés alkalmazásától?”⁸⁶

Ténylegesen arra irányult a kérdés, hogy a közösségi jog kizárja-e az olyan tagállami szabályozást, mely megtiltja, hogy a bíró hivatalból vizsgálja a belső norma közösségi joggal való összeegyeztethetőségét, abban az esetben, ha a fél nem határidőn belül hivatkozott erre.⁸⁷ Továbbá tisztázni kívánta azt is, hogy a közösségi jog tiltja-e egy ilyen szabály alkalmazását, ha vannak alóla kivételek bizonyos belső jogon alapuló keresetek esetében.⁸⁸

A Bíróság a kérelemhez kötöttség elvét áttörve úgy találta, hogy: „a közösségi joggal ellentétes az olyan nemzeti eljárási szabály alkalmazása, amely olyan körülmények között, mint amilyenek az alapeljárásban felmerültek, megtiltja a hatáskörében eljáró nemzeti bírónak, hogy hivatalból vizsgálja egy belső jogi aktus valamely közösségi rendelkezéssel való összeegyeztethetőségét, amennyiben erre a jogalany meghatározott határidőn belül nem hivatkozott”.⁸⁹

A rendelkezési elv szempontjából megközelítve a határidő, az igazolási kérelem előterjesztésének elmulasztása kifejezésre juttatja a fél akaratát, tehát azt, hogy nem kívánja az eljárási cselekményt teljesíteni. Ennek ellenére a Bíróság kitégította a nemzeti bíróságok hatáskörét, és felruházta azzal a joggal, hogy vizsgálhatja valamely belső norma közösségi jognak való megfelelését, ha erre vonatkozóan nem terjesztett elő kérelmet az érintett fél, amennyiben az említett körülmények fennállnak. Ha ezzel ellentétes belső jogszabály ebben gátolná a tagállami bírakat, az a közösségi joggal ellentétesnek minősül.

⁸⁵C-312/93. sz. ügy 6. pont

⁸⁶C-312/93. sz. ügy 10. pont

⁸⁷C-312/93. sz. ügy 11. pont

⁸⁸C-312/93. sz. ügy 11. pont

⁸⁹C-312/93. sz. ügy

Az ítélet nem írja felül teljes mértékben a van Schijndel elvet, mivel ezen elv korlátjaként jelenik meg, hogy a tagállami jog nem teheti lehetetlenné, vagy aránytalanul nehézé az uniós jog gyakorlását. A hatvan napos jogvesztő határidő rendkívüli módon megnehezíti a fél kérelmének előterjesztését, ami indokolhatja a Bíróság döntését. Abból a szempontból is kedvező a Bíróság döntése, hogy a kiszolgáltatott fél jogait védi: perben Peterbroeck, mint magánszemély vett részt a belga állammal szemben. Az állam kedvezőbb helyzetet élvez egy természetes személlyel szemben: egyrészt jogalkotó hatalma, másrészt anyagi javai is leküzdhetetlen előnyt biztosítanak számára. A perben viszont, mint vagyoni jogviszonyok alanyainak, a polgári per alanyainak mellérendelt pozíciójából következően egyenlőként, egyforma esélyekkel kellene rendelkezniük. A határidő figyelmen kívül hagyása, valamint a külső, bíróságok általi beavatkozás némileg csökkenti az erőviszonyok eltolódását.

2. Officialitás és közrend (Mostaza Claro, C-168/05. sz. ügy)

Elisa María Mostaza Claro és a Centro Móvil Milenium SL szerepeltek peres félként. 2002 májusában mobiltelefon-szolgáltatásról szóló szerződés jött létre a felek között. E szerződésben olyan választottbírói kikötés szerepelt, amely minden, a szerződéssel kapcsolatos vitát az Asociación Europea de Arbitraje de Derecho y Equidad (Jogi és méltányossági választottbírók európai szövetsége, AEADE) elé utalt.⁹⁰

E. M. Mostaza Claro részéről szerződésszegés következett be, mert határidőn belül felmondta az előfizetési szerződést. 2003 júliusában Móvil eljárást indított ellene az AEADE-nál, és tíz napos határidőt szabott Mostaza Claro számára, hogy elutasítsa a választottbírói eljárást, amely lehetővé teszi a jogvita rendes bírósági úton történő eldöntését. Mostaza Claro előadta az üggyel kapcsolatos érveit, de nem hivatkozott a választottbírói kikötés semmisségére, és nem utasította el a választottbírói eljárást. Az eljárás számára kedvezőtlen ítélettel fejeződött be.⁹¹

Választottbírói ítélet megtámadása céljából bírósághoz fordult Mostaza Claro, ahol kérelmét a kikötés tisztességtelensége miatti semmisségére alapozta.⁹²

⁹⁰C-168/05. sz. ügy 1. pont

⁹¹C-168/05. sz. ügy 17. pont

⁹²C-168/05. sz. ügy 18. pont

Előzetes döntéshozatalra utaló határozatában az Audiencia Provincial de Madrid megállapította, hogy nem kétséges, hogy a hivatkozott választottbíróági kikötés tisztességtelen szerződéses feltételt tartalmaz, tehát semmis. Az eljáró bíróság, az Audiencia Provincial de Madrid nem vitatta a kikötés tisztességtelen jellegét,⁹³ azonban mivel Mostaza Claro választottbíróági eljárás keretében nem hivatkozott semmisségre, a bíróság felfüggesztette az eljárást, és a tagállami jognak 93/13/EGK tanácsi irányelvvel való összeegyeztethető értelmezése céljából előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezett.⁹⁴

A bíróság kérdésében arra kereste a választ, hogy „93/13/EGK tanácsi irányelv szerinti fogyasztóvédelem értelmezhető-e akképpen, hogy valamely választottbíróági ítélet hatályon kívül helyezése iránti keresetet elbíráló bíróság köteles vizsgálni a választottbíróági kikötés semmisségét és hatályon kívül helyezni a választottbíróági ítéletet, amennyiben megállapítja, hogy a fenti szerződés a fogyasztóra nézve hátrányos tisztességtelen feltételt tartalmazott, ha a fogyasztó az említett semmisségre a hatályon kívül helyezés iránti keresetben, és nem a választottbíróági eljárás során hivatkozott”.⁹⁵

A Bíróság ítélete megállapította az ügyben, hogy „valamely választottbíróági ítélet hatályon kívül helyezése iránti keresetet elbíráló nemzeti bíróság akkor is köteles vizsgálni a választottbíróági kikötés semmisségét és megsemmisíteni ezt a választottbíróági ítéletet, amennyiben megállapítja, hogy a fenti szerződés a fogyasztóra nézve hátrányos tisztességtelen feltételt tartalmazott, ha a fogyasztó erre a semmisségre csak a hatályon kívül helyezés iránti keresetben hivatkozott”.⁹⁶ Ebben az ítéletben már nem lehetőségként (Océano Grupo ügy), hanem kötelezettséggként jelenik meg a nemzeti bíróság hivatalból történő vizsgálata abban az esetben, ha az előtte folyamatban lévő ügyben szereplő kikötés tisztességtelenségének a lehetősége felmerült.⁹⁷

Mivel a Bíróság ítéletei valamennyi tagállam fórumára kötelező erővel bírnak, így érdemes a hazai szabályokkal összehasonlítani. A magyar szabályok szerint választottbíróág ítélete ellen egyetlen jogorvoslatként az érvénytelenítés áll rendelkezésre. A fél, illetve akire az

⁹³C-168/05. sz. ügy 19. pont

⁹⁴C-168/05. sz. ügy 20. pont

⁹⁵C-168/05. sz. ügy 20. pont

⁹⁶C-168/05. sz. ügy 39. pont

⁹⁷Nemessányi Zoltán: A polgári eljárásjog alapelveinek európaizálódása: tisztességtelen szerződési feltételek versus tagállami eljárási autonómia 4. oldal

ítélet rendelkezést tartalmaz, a határozat kézbesítésétől számított hatvan napon belül kérheti keresettel az érvénytelenítést törvényben meghatározott okokra hivatkozva.⁹⁸ Az érvénytelenítés iránti kérelembe új tény, új bizonyíték előadására akkor kerülhetne sor, ha a megtámadott határozat meghozatalát követően jutott volna a fél tudomására, de csak akkor, ha így reá nézve kedvezőbb döntés született volna; valamint ha az új tény, vagy az új bizonyíték a határozat jogsértő voltát támasztja alá, és ezt az először eljáró bíróság nem vette figyelembe.⁹⁹

Jelen esetben a fogyasztó nem az érvénytelenítési eljárás során ismerte fel a kikötés tisztességtelen jellegét, sőt tíz napot biztosított számára a választottbíróság az eljárásának elutasítására, aminek a következtében rendes bíróság előtt folyt volna a per, ennek ellenére a határidő ebből a szempontból eredménytelenül telt el.

Az esettel kapcsolatban az is kétségekre ad okot, hogy a bíróság kizárta a res judicata elvének érvényesülését, miközben a nemzeti jogrendnek egy fontos eleme. Ebben a vonatkozásban az ítélet C-40/08. sz. Asturcom-ítélettel mutat hasonlóságot. Ebből is következik, hogy a van Schijndel elvet a Bíróság egyértelműen háttérbe szorítja ebben a határozatában is.

Elképzelhető, hogy az Európai Bíróság ezen ítéletével jelentősen gyengítette a választottbíróságok eljárásainak hatékonyságát: ugyanis ha a fogyasztó számára kedvezőtlen ítélet születik, akkor jelentős felesleges költségek felmerülése után úgy dönthet, hogy rendes bírósági utat választja. A Bíróság azzal támasztotta alá a döntését, amit a C-126/97. sz. Eco Swiss ítéletben megállapított, nevezetesen, hogy a választottbírósági határozatok felülvizsgálatára csak korlátozott körben van lehetőség, és még csekélyebb a határozat hatályon kívül helyezésének az esélye.¹⁰⁰ De felmerül az a kérdés is, hogy kinek a kötelezettsége a választottbírósági eljárás költségeinek a megfizetése? A választottbíróság előtt pervesztessé váló fogyasztóé, aki elmulasztott eleget tenni az eljárás előtt a kikötés tisztességtelenségére való hivatkozásnak, vagy a tisztességtelen szerződési feltételt alkalmazó fogyasztóval szerződő félé, akinek a cselekményei jóhiszeműnek nem

⁹⁸ Kengyel Miklós: Magyar polgári eljárásjog, Osiris, Budapest, 2012., 617. oldal

⁹⁹ 1952. évi III. tv. 235. § (1). bekezdés

¹⁰⁰ C-126/97. sz. Eco Swiss China Time Ltd kontra Benetton International NV ügyben hozott ítéletének 35. pont

minősíthetők, de a választottbírói fórum előtt még is ő számít pernyertesnek. Ki felelős az okozott perköltségeért: a fogyasztó vagy a vele szerződő fél?

Az Európai Bíróság szerint a 93/13 EGK irányelv 6. cikk (1). bekezdésének a célja akkor érhető el, ha a nemzeti bíró a látszólagos, formális egyensúly helyett, külső beavatkozással megteremti a felek valódi egyensúlyát. Ezzel hozzájárul az Unió egyik céljának, nevezetesen a fogyasztóvédelemnek erősítéséhez.¹⁰¹ A fogyasztóknak biztosított védelmen alapuló közérdek pedig indokolja, hogy a nemzeti fórumok hivatalból legyenek kötelesek a külső beavatkozásra, a szerződések tisztességtelen jellegének vizsgálatára.¹⁰² Ezt a kötelezettséget pedig nem érintheti, hogy nemperes vagy peres eljárásról van szó, ugyanis az eljárás nemperes jellege nem írhat felül egy ilyen volumenű érdeket.

3. "Amennyiben rendelkezésre állnak az e tekintetben szükséges ténybeli és jogi elemek" (Pannon GSM, C-243/08 sz. ügy)

A rendelkezési, illetve a tárgyalási elvvel nagyobb fokban ellenkező ítéletet hozott a Bíróság 2009. június 4-én a Pannon GSM Távközlési Rt. és a Nemzeti Hírközlési Hatóság Tanács között folyamatban lévő eljárásban. Sustikné Györfi E. előfizetői szerződést kötött 2004 decemberében a Pannon társasággal. A szerződés által alkalmazott általános szerződési feltételek a Pannon székhelye szerinti Budaörsi Városi Bíróság illetékességét kötötték ki a szerződésből eredő esetleges jogviták elbírálására.¹⁰³ Sustikné szerződésszegése következtében a Pannon eljárást indított ellene a Budaörsi Városi Bíróságnál.¹⁰⁴ Azonban az alperes lakóhelye és Budapest között több mint 250 km a távolság, amely jelentősen megnehezítette az alperes védekezését, és megnövelte a költségeit, miközben az illetékességi kikötés hiányában az alperes lakóhelye szerinti bíróság lett volna jogosult az eljárás lefolytatására.¹⁰⁵ A Budaörsi Városi Bíróság számára nem volt egyértelmű, hogy az általános szerződési feltételek között található illetékességi kikötés nem tisztességtelen. Azonban az alperes nem terjesztett elő kérelmet ennek a vizsgálatára.¹⁰⁶ Így a bíróság az 93/13/EGK a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről

¹⁰¹ EK-Szerződés 3. cikk, (1) bekezdés, t) pont

¹⁰² C-168/05. sz. Mostaza Claro ítélet 37-38. pont

¹⁰³ C-243/08. sz. ügyben hozott ítélet 12. pont

¹⁰⁴ C-243/08. sz. ügyben hozott ítélet 14. pont

¹⁰⁵ C-243/08. sz. ügyben hozott ítélet 16., 17. pont

¹⁰⁶ C-243/08. sz. ügyben hozott ítélet 18. pont

szóló tanácsi irányelv értelmezése iránt terjesztett elő kérdéseket az Európai Bíróság.¹⁰⁷ Az irányelv szerint ugyanis a fogyasztó és az általános szerződési feltételt alkalmazó fél között a megkötött szerződésben alkalmazott tisztességtelen feltételek nem jelentenek kötelezettséget a fogyasztóra nézve.¹⁰⁸

Egyik kérdésében konkrétan arra kért választ, hogy köteles-e hivatalból megállapítani a feltétel tisztességtelen jellegét.¹⁰⁹ A Bíróság az alábbi ítéletet hozta: „a nemzeti bíróság hivatalból köteles vizsgálni a fogyasztó és az eladó vagy a szolgáltató között megkötött szerződésben alkalmazott valamely feltétel tisztességtelen jellegét, amennyiben rendelkezésre állnak az e tekintetben szükséges ténybeli és jogi elemek”.¹¹⁰ Az ítélet azonban felveti azt a kérdést, hogy csak akkor kötelessége-e vizsgálni a bíróságnak a feltétel tisztességtelenségét, ha rendelkezésre állnak számára az ehhez szükséges ténybeli és jogi elemek, vagy a ténybeli és jogi elemek bizonyítása érdekében is köteles hivatalból eljárni.¹¹¹ Mivel, ha az utóbbi értelemben használatos, az a magyar joggal, a tárgyalási elvvel (egyesek a rendelkezési elv részének tekintik, mivel a bizonyítás feletti rendelkezést foglalja magában) fokozottabban nem áll összhangban. Az 1952. évi III. törvény 164. § szerint: A per eldöntéséhez szükséges tényeket általában annak a félnek kell bizonyítania, akinek érdekében áll, hogy azokat a bíróság valóban fogadja el. A bíróság bizonyítást hivatalból akkor rendelhet el, ha azt törvény megengedi”. A hivatalból történő bizonyítást a Pp. a személyi állapottal kapcsolatos perekben (286. § (1). bek.) és a közigazgatási perekben (336/A. § (1) bek.) enged, így a fogyasztói szerződésekből eredő jogvitában a bíróság számára ez a jog nem áll rendelkezésre.¹¹²

Tehát a Bíróság *expressis verbis* a tagállami bíróság kötelességévé teszi a rendelkezési elv „megsértését”, vele ellenkező magatartás tanúsítását. A kötelezettséget enyhíti, hogy csak akkor, ha rendelkezésre állnak a ténybeli és jogi elemek, ami értelmezéstől függően, lényeges eltérést mutat a rendelkezési elv korlátozásának fokában. Ha csak a meglévő adatok felhasználása alapján vizsgálja a kikötést tisztességtelenségét a bíró, az a rendelkezési elv szempontjából kedvezőbb elbírálás alá esik, mintha a tisztességtelenség

¹⁰⁷ C-243/08. sz. ügyben hozott ítélet 19. pont

¹⁰⁸ 93/13/EGK 6. cikk

¹⁰⁹ C-243/08. sz. ügyben hozott ítélet 19. pont

¹¹⁰ C-243/08. sz. ügyben hozott ítélet 35. pont

¹¹¹ Nemessányi Zoltán: A tisztességtelen szerződési feltételek magyar polgári eljárásjogi dilemmái 12. oldal

¹¹² Kengyel Miklós: Magyar Polgári Eljárásjog, Osiris, Budapest, 2012., 75. oldal

megállapításához szükséges bizonyítékok megszerzése érdekében is eljár a bíróság, ami szinte nyomozati jelleggel ruházná fel az eljárást.

A Mostaza Claro ügygel szemben a jelen esetben a fogyasztó egyáltalán nem terjesztett elő kérelmet a kikötés tisztességtelenségének vizsgálata iránt, és ennek ellenére tette a Bíróság az eljáró bíró köteleességévé. A Van Schijndel elv sérelme kapcsán megállapítható, hogy az adott szituáció nem tartozik a tényleges érvényesülés esetkörébe, ugyanis a fogyasztónak lett volna lehetősége a tisztességtelenségre hivatkozni. Az egyenértékűséghez sorolhatósága összetettebb probléma. A 93/13-as irányelv szerint a fogyasztó és az általános szerződési feltételt alkalmazó fél között a megkötött szerződésben alkalmazott tisztességtelen feltételek nem jelentenek kötelezettséget a fogyasztóra nézve. A Ptk. 209/A. § (2). bekezdése kimondja, hogy „fogyasztói szerződésben az általános szerződési feltételként a szerződés részévé váló, továbbá a fogyasztóval szerződő fél által egyoldalúan, előre meghatározott és egyedileg meg nem tárgyalt tisztességtelen kikötés semmis. A semmisségre csak a fogyasztó érdekében lehet hivatkozni”.¹¹³ Az uniós jog pedig annak a deklarálására szorítkozik, hogy az általános szerződési feltételként fogyasztói szerződés részévé váló tisztességtelen kikötés nem hoz létre kötelezettséget a fogyasztóra nézve. Semmisség joghatása ipso iure, külön eljárás nélkül is beáll, és azt a bíróság hivatalból köteles figyelembe venni. Mivel a tagállami és uniós jog egyaránt tagadja, hogy a tisztességtelen kikötés kötelezettséget keletkeztet a fogyasztóra nézve, így összhangjuk megállapítható, de ennek ellenére olyan kötelezettséget állapít meg a nemzeti fórumok számára a Bíróság, mely a rendelkezési elvvel ellentétes.

Ettől eltekintve a fogyasztók kiszolgáltatott helyzetének javítása szempontjából kedvező az ítélet. Arról nem is beszélve, hogy a 93/13-as irányelv célját is kedvezően szolgálja: ugyanis „az irányelvnek az a célja, hogy közelítse a tagállamoknak az eladó vagy szolgáltató és fogyasztó között kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekre vonatkozó törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseit”¹¹⁴. A Bíróság joggyakorlata nagy szerepet játszott a jogalkalmazás egységesítésében, nemcsak a tagállami szinten, hanem a tagállami bíróságok tekintetében is. A VB Pénzügyi Lízing ügyben hozott ítélet az, amelyik leginkább meghatározó ebben a vonatkozásban, de a Pannon GSM ítélet is fontos lépcsőnek

¹¹³ 1959. évi IV. tv. 209/A. § (2)

¹¹⁴ A Tanács 93/13/EGK irányelve, 1. cikk (1) bekezdés

számít. Ugyanis a magyar ítélkezési gyakorlat sem volt egységes tisztességtelen szerződési feltételnek számító alávetéses illetékesség megítélése tárgyában.

4. Hivatalból bizonyítás: nyomozati elv? (VB Pénzügyi Lízing, C-137/08. sz. ügy)

Az alapügy, melyben a nemzeti bíróság, nevezetesen a II. és III. Kerületi Bíróság az Európai Bírósághoz fordult jogértelmezés céljával, a VB Pénzügyi Lízing Zrt., felperes és Schneider Ferenc, alperes között volt folyamatban. Felperes 2008-ban fizetési meghagyás nemperes eljárást kezdeményezett 2008-ban alperes ellen, melyben kölcsöntartozás és a járulékai megfizetését követelte. Az eljárás alapjául szolgáló jogviszony egy fogyasztói szerződésen alapult, melyben a felek alávetéses illetékességi kikötést alkalmazva jelölték meg azt a bíróságot, mely ezen szerződésből keletkező jogvitáik elbírálására jogosult. A kijelölt bíróság bár nem a felperes székhelye szerinti, de ahhoz meglehetősen közel esik, ezzel szemben alperes állandó lakóhelyétől meglehetősen távol található.¹¹⁵ A bíróság azonban csak a fizetési meghagyás kibocsátása, és az alperes ellenkérelmének előterjesztése után, a tárgyalás kitűzése előtt figyelt fel arra, hogy az illetékességi kikötés tisztességtelen szerződési feltételnek minősülhet, az alperes érdekeinek háttérbe szorítása miatt. Ebből kifolyólag 2008 márciusában végzést hozott az előzetes döntéshozatal iránti kérelemről, és három kérdést terjesztett az Európai Bíróság elé.¹¹⁶ Az első kérdés arra irányult, hogy az Európai Bíróságnak van-e hatásköre a 93/13/EGK irányelv 3. cikk (1) bekezdésben szabályozott „tisztességtelen feltétel” fogalmának, valamint a Mellékletben felsorolt feltételek értelmezésére?¹¹⁷ A második kérdés pedig abban az esetben vált aktuálissá, ha az első kérdésre adott válasz pozitív. Ekkor azt a problémát veti fel, hogy értelmezés iránti előzetes döntéshozatali kérelem irányulhat-e arra, hogy a nemzeti bíró milyen szempontokat vegyen vagy vehet figyelembe az irányelvben rögzített általános szempontoknak valamely egyedi esetre történő alkalmazása esetén? Ugyanis az irányelv általános megfogalmazású, akkor tekinti tisztességtelennek a feltételt, ha a feleknek szerződésből eredő jogait és kötelezettségeit a jóhiszeműség követelményével ellentétben a fogyasztó kárára állapítja meg. A Bíróság mindkét kérdés kapcsán megállapította a hatáskörét. Azonban a második kérdés vonatkozásában csak általános megállapításokat tett, úgy, mint: a jóhiszeműségre, a felek jogai és kötelezettségei közötti egyenlőtlenségre utalás, a szerződési feltételek exemplifikatív

¹¹⁵ C-137/08. sz. VB Pénzügyi Lízing ügy 20. pont

¹¹⁶ C-137/08. sz. VB Pénzügyi Lízing ügy 18-19. pont

¹¹⁷ C-137/08. sz. VB Pénzügyi Lízing ügy 20. pont

felsorolása, valamint, hogy „egy szerződési feltétel tisztességtelen jellegét az e szerződés tárgyát képező áruk vagy szolgáltatások természetének figyelembevételével, és a szerződés megkötésének időpontjában fennálló, a szerződés megkötését kísérő összes körülményre hivatkozva kell megítélni”.¹¹⁸ Továbbá a nemzeti bíróság feladatává tette a konkrét szerződési feltétel tisztességtelenségének megállapítását.¹¹⁹

A harmadik kérdés azt tartalmazta, hogy kizárt-e, hogy a nemzeti bíró az előzetes döntéshozatali kezdeményezésekor hivatalból köteles-e tájékoztatni államának igazságügyért felelős miniszterét, miközben az Európai Bíróság is köteles tájékoztatni a minisztert.¹²⁰ A Bíróság döntése nem találta jogellenesnek a nemzeti bíróság ezen kötelezettségét.¹²¹ A magyar jogirodalomban ezen szabállyal szemben számos probléma vetődött fel: Osztovits egyrészt szükségtelennek tartotta az ítéletig jogalkotási lépések megtételét, másrészt a magyar jogalkotást többi tagállammal szemben kedvezőbb helyzetbe hozza (diszkrimináció tilalmának elv).¹²² Czuczai adatvédelmi és hatalommegosztási szempontból tartotta aggályosnak.¹²³

A felperes fellebbezést nyújtott be¹²⁴ az előzetes döntéshozatalról szóló végzés ellen¹²⁵, még a Bíróság eljárása előtt, melyet a másodfokú bíróság alaposnak talált. Az elsőfokú bíróság azonban nem állt el a kérdésektől, és a végzésének hatályon kívül helyezése ellenére kérte a 2008 szeptemberében kiadott végzésében, hogy a Bíróság válaszolja meg őket. Továbbá egy kiegészítő kérdést is feltett, amely arra vonatkozott, hogy a nemzeti bíró azután is kérheti-e a Bíróságtól kérdéseinek megválaszolását, ha az erről szóló végzést a fellebbviteli bíróság hatályon kívül helyezte, de ez ügy eldöntéséhez szükséges. Ez a kérdés jelentős hasonlóságot mutatott a Cartesio-ügyben (C-210/06. sz.) feltett kérdéshez, így a bíróság e kérdés megválaszolását felfüggesztette az imént említett ügy eldöntéséig.¹²⁶ Mikor e kérdésben a Cartesio-ügy kapcsán döntés született, a magyar bíróság visszavonta a kérelmét, tekintettel

¹¹⁸ Tanács 93/13/EGK irányelve 4. cikk (1)

¹¹⁹ C-137/08. sz. VB Pénzügyi Lízing ügy 56. pont

¹²⁰ C-137/08. sz. VB Pénzügyi Lízing ügy 20. pont

¹²¹ C-137/08. sz. VB Pénzügyi Lízing ítélet 31. pont, 32. pont, 33. pont.

¹²² Osztovits András: Jogharmonizációs délibáb – megjegyzések a 2003. évi XXX. törvényhez. In: Európai Jog. 2003. évi 5. szám. 26-27. o.

¹²³ Nemessányi Zoltán: A tisztességtelen szerződési feltételek magyar polgári eljárásjogi dilemmái 6. old.

¹²⁴ Nemessányi Zoltán: A tisztességtelen szerződési feltételek magyar polgári eljárásjogi dilemmái 2. old.

¹²⁵ Fővárosi Bíróság 59. Pfv. 634062/2008/3. sz. végzés

¹²⁶ Nemessányi Zoltán: A tisztességtelen szerződési feltételek magyar polgári eljárásjogi dilemmái 2. old.

az ítéletre.¹²⁷ A Cartesio- ügyben ugyanis a Bíróság megállapította, hogy Bíróságnak tartania kell magát az előzetes döntéshozatalra irányuló végzéshez, mivel az mindaddig hatályos, míg az előterjesztő bíróság vissza nem vonja, vagy nem módosítja. Mivel ha a fellebbviteli bíróság hatáskört kapna az előterjesztett előzetes döntéshozatali kérelem visszavonására, módosítására, az megkérdőjelezné az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésére vonatkozó, valamint a nemzeti bíróságoknak biztosított hatásköröket.¹²⁸ Ugyanis, ekkor is az előterjesztő bíróságnak kellene döntenie, anélkül, hogy a kérdéseire választ kapott volna.

A nemzeti bíróság kiegészítésként előterjesztett egy harmadik kérdést is. A kérdés a Pannon GSM ügyben hozott ítélet hiányosságán alapult. Ugyanis a Bíróság kötelezővé tette, hogy a nemzeti jogszabályok nem akadályozhatják az irányelv alapján a fogyasztókat megillető jogok érvényesülését, így nemzeti bíróságnak kötelessége volt hivatalból vizsgálni valamely szerződés tisztességtelen jellegét, amennyiben rendelkezésre állnak e tekintetben szükséges ténybeli és jogi elemek.¹²⁹ De nem tért ki egyrészt az időrendi sorrendre, azaz, hogy megengedett-e hivatalból bizonyítás ezen ténybeli és jogi elemek felkutatásához. Másrészt arra, hogy mennyiben érinti ezen kötelezettséget a magyar Pp. 164. § (1). bekezdése, nevezetesen, hogy a per eldöntéséhez szükséges tényeket annak a félnek kell bizonyítania, akinek érdekében áll, hogy azokat a bíróság valóban fogadja el. Ezen kétségek tisztázása érdekében a Budapesti II. és III. Kerületi Bíróság arra kért választ, hogy amennyiben a bíró észleli a szerződési feltétel esetleges tisztességtelenségét, de ennek vizsgálatára a peres felek kérelme nem irányult, tisztességtelenség megítélése céljából folytathat-e le hivatalból bizonyítást a szükséges ténybeli és jogi elemek érdekében.¹³⁰

A Bíróság ítéletében úgy válaszolta meg a kérdést, hogy „nemzeti bíróságnak hivatalból kell bizonyítást folytatnia annak megállapítása érdekében, hogy az előtte folyamatban lévő ügy alapjául szolgáló, az eladó vagy szolgáltató és a fogyasztó közötti szerződés részét képező kizárólagos illetékességi kikötés az irányelv hatálya alá tartozik-e, és amennyiben igen, hivatalból kell értékelnie az ilyen kikötés esetlegesen tisztességtelen jellegét”.¹³¹

¹²⁷ Nemessányi Zoltán: A tisztességtelen szerződési feltételek magyar polgári eljárásjogi dilemmái 3. old.

¹²⁸ C 210/06. sz. Cartesio ítélet 98. pont

¹²⁹ C-137/08. sz. VB Pénzügyi Lízing ügy 45. pont

¹³⁰ Nemessányi Zoltán: A tisztességtelen szerződési feltételek magyar polgári eljárásjogi dilemmái 2. old.

¹³¹ C-137/08. sz. VB Pénzügyi Lízing ítélet 57. pont 3)

Tehát az eljáró bíróságnak „meg kell vizsgálnia, hogy az előtte folyamatban lévő ügy alapjául szolgáló szerződés adott kikötése ezen irányelv hatálya alá tartozik-e. Amennyiben igen, az említett bíróságnak kell szükség esetén hivatalból értékelnie ezt a kikötést az említett irányelv rendelkezéseiben meghatározott fogyasztóvédelmi előírásokra tekintettel.”¹³²

Ez a kötelezettség arra a helyzetre vonatkozik, ha a bíró a kikötés tisztességtelenséget csak gyanítja, de nem tudja megállapítani kétséget kizáróan. Tehát a bíróságra attól a pillanattól kezdve hárul ez a kötelezettség, mikor kétségei merülnek fel a fogyasztói szerződések kikötésének tisztességtelenségét illetően. Viszont a Bíróságnak a végleges kérdések alapján nem kellett volna külön kiemelnie azt az esetkört, amikor a tisztességtelenséget a felperes székhelyéhez földrajzilag és közlekedésileg közel eső bíróság illetékességének a kikötése alapozza meg. A magyar bíróságok által feltett kérdések között ugyan szerepelt az erre irányuló utalás, azonban ez visszavonásra került.¹³³ A Bíróság ítéletében egy további ellentmondás is megfigyelhető, nevezetesen a kiegészítésként előterjesztett első-második és a harmadik kérdés között. Ugyanis a kiegészítésként előterjesztett kérdésekben a Bíróság a nemzeti fórum köteleességévé teszi a kikötés tisztességtelenségének megállapítását, azonban a harmadik kérdésben adott válaszában ő maga ítéli meg egy konkrét kikötés tisztességtelenségét. A Bírósági döntés ezen pontja alátámasztható lenne azzal az érveléssel, hogy bizonyos kikötések az uniós jog erejénél fogva minősülnek tisztességtelennek. Viszont ezt cáfolja, hogy a C-243/08. sz. (Pannon GSM) ítélet szerint a tisztességtelenséget az adott ügy körülményeire tekintettel kell minősíteni.¹³⁴

A Pannon GSM ügyben hozott ítélet, valamint az „amennyiben rendelkezésre állnak e tekintetben szükséges ténybeli és jogi elemek” kikötés arra engedett következtetni, hogy a Bíróság a tárgyalási elv mellett foglal állást. Ezen álláspont mellett szólt az is, hogy a tagállamok (Egyesült Királyság, Írország) és Bizottság is a tárgyalási elvet preferálta.¹³⁵ Ennek ellenére az Európai Bíróság a tagállami eljárási autonómia felett szemet hunyva kimondta a nemzeti bíróság hivatalból történő bizonyításának kötelezettségét, abban az esetben, ha kétsége támad a fogyasztói szerződés valamely kikötésének tisztességtelensége felől.¹³⁶

¹³² C-137/08. sz. VB Pénzügyi Lízing ítélet 49. pont

¹³³ Nemessányi Zoltán: A tisztességtelen szerződési feltételek magyar polgári eljárásjogi dilemmái 21. old.

¹³⁴ C-243/08. sz. Pannon GSM ügy 39. pont

¹³⁵ Nemessányi Zoltán: A tisztességtelen szerződési feltételek magyar polgári eljárásjogi dilemmái 24. old.

¹³⁶ C-137/08. sz. VB Pénzügyi Lízing ítélet 57. pont 3)

Verica Trstenjak főtanácsnok indítványt készített az C.137/08. sz. ügyel kapcsolatban, amelyben kifogásolta a Bíróság ítéletének legutóbb tárgyalt pontját. Ugyanis véleménye szerint a „93/13 irányelvet úgy kell értelmezni, hogy a szerződési feltétel tisztességtelenségének esetleges fennállását észlelő nemzeti bíróságot nem kötelezi arra, hogy hivatalból vizsgálatot folytasson az ennek értékeléséhez szükséges ténybeli és jogi elemek megállapítása céljából abban az esetben, ha a nemzeti eljárásjog az ilyen vizsgálatot csak a felek kérelmére teszi lehetővé, és a felek nem terjesztenek elő erre vonatkozó kérelmet”.¹³⁷

Főtanácsnok szerint a 93/13 irányelv nem utal arra, hogy mi a teendő abban az esetben, ha a tisztességtelen jelleg csak gyanítható. Ebből kifolyólag a tagállami eljárási autonómia alapján nemzeti szabályozás szerint kell a bírónak eljárnia.¹³⁸ Viszont a nemzeti szabályozás nem vezethet az irányelv, illetve a fogyasztóvédelem sérelmére, így az eljárási autonómia bizonyos szintű korlátozása elfogadható. Azaz elismerendő, hogy nemzeti bíróság hivatalból köteles vizsgálni a szerződési feltétel tisztességtelen jellegét, de csak ha érvényesül a tárgyalt kikötés, azaz „ha rendelkezésre állnak a szükséges ténybeli és jogi elemek”.¹³⁹ A kikötés a Főtanácsnok értelmezésében arra utal, hogy „vizsgálati kötelezettség csak akkor áll fenn, ha a felek érvelése vagy egyéb körülmények a bíróság számára támpontokat adnak az esetleges tisztességtelen jelleget illetően”. A Főtanácsnok tehát továbbra is a tagállami eljárási autonómia mellett foglal állást, mivel úgy nyilatkozott, hogy a közösségi jog nem kötelezi a bíróságokat hivatalból történő nyomozásra, a bíróságok eljárásait a tagállami szabályok befolyásolják.¹⁴⁰

Trstenjak érvelése mellett szól az is, hogy a tagállami eljárási autonómia korlátai, az egyenértékűség és a hatékony érvényesülés sem kívánja a hivatalbóli vizsgálatot. Ugyanis a tagállami bíróságot csak a belső jogot érintő eljárás keretében nem illeti meg szélesebb hatáskör, mint a 93/13 irányelv alapján megillető jogokat biztosító eljárás során. A hatékony

¹³⁷ Verica Trstenjak Főtanácsnok indítványa C 137/08. sz. ügy, VB Pénzügyi Lízing Zrt. kontra Schneider Ferenc ügyben, 38. old.

¹³⁸ Verica Trstenjak Főtanácsnok indítványa C 137/08. sz. ügy, VB Pénzügyi Lízing Zrt. kontra Schneider Ferenc ügyben, 32. old.

¹³⁹ Verica Trstenjak Főtanácsnok indítványa C 137/08. sz. ügy, VB Pénzügyi Lízing Zrt. kontra Schneider Ferenc ügyben, 33. old.

¹⁴⁰ Uo.

érvényesülés elve sem sérül, ugyanis nem válik gyakorlatilag lehetetlenné vagy aránytalanul nehézé a fogyasztót megillető jogok gyakorlása.¹⁴¹

Megállapítható, hogy az eddig tárgyalt ügyek között a szóban forgó tekintendő a rendelkezési elvet leginkább sértőnek. Ugyanis a Bíróság eddig olyan ügyekben rendelte el, amikor a fél nem vagy késve nyilatkozott, ezzel szemben ebben az esetben a fél kifejezett kérelmének ellenére vizsgálja az illetékességi kikötés esetleges tisztességtelen jellegét, és terjeszt elő előzetes döntéshozatali kérelmet. A felperes előzetes döntéshozatal elrendelő végzés ellen előterjesztett fellebbezését a fellebbviteli bíróság alaposnak találta, és a végzést hatályon kívül helyezte, ennek ellenére mégis sor került az előzetes döntéshozatalra. Az Európai Bíróság az ítéletében *expressis verbis*, különösebb enyhítő körülmények nélkül rótt kötelezettséget a nemzeti bírókra, és hozott a magyar eljárásjog alapelvével, a rendelkezési elvvel ellentétes rendelkezést. Szemben a Pannon GSM ügygel, amelyben nem emelte ki a Bíróság, hogy a tisztességtelenség megállapításához szükséges ténybeli és jogi elemek iránt a nemzeti fórumok folytathatnak-e le hivatalból bizonyítást, ebben az ítéletben az Európai Bíróság különösebb indokolás nélkül állapította meg ezt a kötelezettséget.

A Van Schijndel elv kapcsán elmondható, hogy a tagállami eljárási elv korlátozása nem volt indokolt: sem a tényleges érvényesülés sem az egyenértékűség elve nem sérült a magyar szabályozás szerint. Ugyanis a tagállami jog nem biztosít uniós szabályozásnál kedvezőtlenebb lehetőségeket a fogyasztó számára, valamint a kikötés tisztességtelenségére hivatkozás sem lehetetlen vagy aránytalanul nehéz.

¹⁴¹ Verica Trstenjak Főtanácsnok indítványa C 137/08. sz. ügy, VB Pénzügyi Lízing Zrt. kontra Schneider Ferenc ügyben, 36. old.

VIII. Konklúzió

Valóban megállapítható, hogy a fogyasztói szerződésekből fakadó jogviták esetén az eljáró bíróság kötelességévé tette az Európai Bíróság, hogy ha a szerződésben szereplő illetékességi kikötés tisztességtelenségét gyanítja, hivatalból folytasson ennek megállapítása érdekében bizonyítást.

Ennek alátámasztása érdekében az Európai Bíróság azzal érvelt, hogy fogyasztó az eladóhoz, illetve szolgáltatóhoz képest kiszolgáltatott helyzetben van, amely arra vezet, hogy kénytelen lesz elfogadni az eladó, illetve szolgáltató által előre meghatározott feltételeket, anélkül hogy befolyásolhatta volna a szerződés kikötéseinek tartalmát. A felek közti egyenlőtlenséget, csak egy külső, a szerződő felektől független beavatkozás szüntetheti meg. A külső, független erőtt testesíti meg az irányelv 6. cikkének (1) bekezdése, amely azzal próbálta a fogyasztó hátrányos helyzetét javítani, hogy deklarálta, hogy a tisztességtelen feltételek nem jelentenek kötelezettséget a fogyasztóra nézve.¹⁴²

A meggyőző érvelés ellenére a hivatalból történő bizonyítás nincs összhangban a rendszerváltást követően módosított 1952. évi III. törvénnyel, legalábbis annak nyelvtani értelmezésével. A szociális pertípus jegyeit magán viselő 1911. évi polgári perrendtartással szemben nem merülne fel ez a probléma, mivel a törvény, szociális jegyei lévén, meglehetősen tágra vonta meg a hivatalbóli bizonyítás lehetőségét.¹⁴³

Az eljárásjogi törvényünk is többször enged kivételt a rendelkezési elv alól. Például a perköltség tárgyában hivatalból hoz ítéletet. Az ellentétet csökkenti, hogy a pernyertes fél kérelmére mellőzheti a döntést, valamint a felek közti egyezség esetén csak a kérelmükre határoz e kérdésben. Viszont ha a költségmentesség, az illetékmentesség, vagy az illetékfeljegyzési jog folytán le nem rótt költségekről van szó, a rendelkezési elv egyáltalán nem érvényesül, ugyanis a bíróság köteles dönten.¹⁴⁴

Valamint hiába nem egyeztethető össze a polgári per sajátosságaival az, hogy a bíróság nyomozást rendeljen el, kivételes jelleggel mégis megtalálható a törvényben ez a lehetőség. Ugyanis gyermek tartása, elhelyezése, illetve szüléssel kapcsolatos, vagy apaság és származás

¹⁴² Nemessányi Zoltán: A polgári eljárásjog alapelveinek európaizálódása: tisztességtelen szerződési feltételek versus tagállami eljárási autonómia 7. old.

¹⁴³ Kengyel Miklós: Magyar Polgári eljárásjog, Osiris, Budapest, 2012. 61. old.

¹⁴⁴ Kengyel Miklós: Magyar Polgári eljárásjog, Osiris, Budapest, 2012. 173. old.

megállapítására irányuló perekben, ha az anya, alperes, vagy a gyermek ismeretlen helyen tartózkodik, akkor tartózkodási helyének megállapítása érdekében elrendelheti a per tárgyához fűződő közérdek alapján.¹⁴⁵

Sőt a bíróság a házassági perben a tárgyalás elhalasztása esetében a szükségeshez képest ideiglenesen hivatalból is határozhat a kiskorú gyermek elhelyezéséről és tartásáról, a szülői felügyeleti jogok bővítéséről vagy korlátozásáról, a szülő és a gyermek közötti kapcsolattartásról, illetve a házastársak lakáshasználatáról.¹⁴⁶ Ilyen módon szabályozza a törvény a szülői felügyelettel kapcsolatos pereket a gyermek súlyos veszélyeztetése esetén¹⁴⁷, valamint ha a gondnokság alá helyezés szükségessége valószínű, akkor a bíróság hivatalból is rendelhet ideiglenes gondnokot az alperes számára.¹⁴⁸ A kivételek a felek kiszolgáltatott helyzetét igyekeznek javítani: például a gyermek ellátását veszélyeztetheti, ha az elhúzó házassági per után részesülhet csak a tartásban, vagy az egyik házastárs lakhatási lehetősége is megszűnhet az erőszakos másik fél magatartása következtében, ha a bíróság nem rendelkezik a lakáshasználat megosztásáról. Ebből a szempontból a fogyasztói szerződésekben alkalmazott hivatalból történő eljárás is indokolt, mivel a fogyasztó védelme a fő célja.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a rendelkezési elv csak a jóhiszemű joggyakorlás keretei között érvényesülhet.¹⁴⁹ Ugyanis a törvény a bíróság kötelességévé teszi, hogy megakadályozzon minden olyan eljárást, cselekményt vagy egyéb magatartást, ami a jóhiszemű joggyakorlás követelményével ellentétes.¹⁵⁰ A fogyasztó lakóhelyétől távol eső bíróság illetékességének kikötése, és egyébként az ellenfélnek felesleges költségek okozása nem minősíthető jóhiszeműnek.

Valószínű, hogy a tagállami bíróságok, így a különösen érintett magyar fórumok előzetes döntéssiránti kérelemmel fognak fordulni az Európai Bírósághoz a hivatalból történő bizonyítási kötelezettséggel kapcsolatban, mivel a kötelezettség teljesítéséhez számos részletszabály kétséget kizáró megválaszolása szükséges. A nemzeti jogalkotás és a Bíróság

¹⁴⁵ Kengyel Miklós: Magyar Polgári eljárásjog, Osiris, Budapest, 2012. 194. old.

¹⁴⁶ 1952. évi III. törvény 287. §

¹⁴⁷ 1952. évi III. törvény 302. § (3) bekezdés

¹⁴⁸ 1952. évi III. törvény 308/A. §

¹⁴⁹ Kengyel Miklós: Magyar Polgári eljárásjog, Osiris, Budapest, 2012. 73. old.

¹⁵⁰ 1952. évi III. törvény 8. §

viszont egyelőre nem adott kellő útmutatást a tagállami bírának.¹⁵¹ A bíróságok részletes szabályozás nélkül nem tudják kétséget kizáróan végezni feladatukat, amikor egy alapvető jelentőségű normát kell figyelmen kívül hagyniuk. Így a jogalkotásra terelődik a figyelem.

A rendszerváltás után perjogunk a liberális modellt követte, annak ellenére, hogy Közép-Európában nem bír hagyományokkal. Talán a Bíróság gyakorlata a szociális per felé tereli eljárásunkat? Még nem adható kétséget kizáró válasz. Mindenesetre amennyiben igen, az számos előnnyel járna hazai eljárásjogunkra nézve: hatékonyabbá, gyorsabbá, költségtakarékosabbakká válnának a perek, ami minden peres félre nézve kedvező. A magam részéről támogatom ezt az irányvonalat, mivel a per célja, nevezetesen, a „bíróságnak az a feladata, hogy a feleknek a jogviták elbírálásához, a perek tisztességes lefolytatásához és ésszerű időn belül történő befejezéséhez való jogát érvényesítse”¹⁵², így lenne a leginkább biztosítható.

¹⁵¹ Nemessányi Zoltán: A tisztességtelen szerződési feltételek magyar polgári eljárásjogi dilemmái 17. old.

¹⁵² 1952. évi III. tv. 2.§ (1)

IX. Irodalomjegyzék

- Kengyel Miklós: Magyar polgári eljárásjog, Osiris, Budapest, 2012.
- Kengyel Miklós: A bírói hatalom és a felek önrendelkezési joga a polgári perben, Osiris, Budapest, 2003.
- Gönner Nicolaus Thaddäus: Handbuch des deutschen gemeinen Processes in einer ausführlichen Erörterung seiner wichtigsten Gegenstände, 1801.
- Adolf Wach: Handbuch des Deutschen Zivilprozeßrechts, Erster Band, Leipzig, 1885.
- Franz Klein: Zeit- und Geisteströmungen im Prozesse, Wien, 1901.
- Rudolf Jhering: Der Kampf uns Rechts, Wien, 1873.
- Jörgen Damrau: Die Entwicklung einzelner Prozeßmaximen seit der Reichscivilprozeßordnung von 1877, Paderborn, Schöningh, 1975.
- Anton Menger: Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen. Eine Kritik des Entwurfs eines Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reiche, Tübingen, 1890.
- Otto Bähr: Die neuen österreichischen Civilprozess- Gesetzentwürfe. ZZP, XIX. Band, 1894.
- Kecskés László: Eu-jog és jogharmonizáció, HVG-ORAC, Budapest, 2009.
- Kengyel Miklós – Harsági Viktória, Európai polgári eljárásjog, Osiris, Budapest, 2009, Második, átdolgozott kiadás
- van Gerven, Walter, Of Rights, Remedies and Procedures, CML Rev (Common Market Law Review), 2000.
- Galetta, Diana Urania, Procedural Autonomy of EU Member States: Paradise Lost? Springer, Heidelberg Berlin, 2010.
- Várnay Ernő-Papp Mónika: Az Európai Unió joga, Complex Kiadó, Budapest 2010.
- Trstenjak főtanácsnok indítványa a C-137/08. sz. ügyben. Az ismertetés napja 2010. július 6.
- Galetta, Diana Urania, Procedural Autonomy of EU Member States: Paradise Lost? Springer, Heidelberg Berlin, 2010.
- Nemessányi Zoltán: A polgári eljárásjog alapelveinek európaizálódása: tisztességtelen szerződési feltételek versus tagállami eljárási autonómia, Európai Jogi Kultúra: Megújulás és hagyomány a magyar civilisztikában, 2012.
- Bobek 2011, 11
- Nemessányi Zoltán: A tisztességtelen szerződési feltételek magyar polgári eljárásjogi dilemmái
- Osztovits András: Jogharmonizációs délibáb – megjegyzések a 2003. évi XXX. törvényhez. In: Európai Jog. 2003. évi 5. szám.
- 1952. évi III. tv. a Polgári perrendtartásról
- Indokolás az 1952. évi III. törvényhez
- 1877. évi Zivilprozessordnung
- 1895. évi Österreichischen Zivilprozessordnung
- 1923. évi GPK
- 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről
- 1/1994. Alkotmánybírósági határozat
- C-40/08. sz. Asturcom Telecomunicaciones SL kontra Cristina Rodríguez Nogueira ítélet
- C-173/03. sz. Traghetti del Mediterraneo ítélet
- C-118/08. sz. ítélet
- 29/68. sz. Milch-, Fett- und Eierkontor GmbH kontra Hauptzollamt Saarbrücken

- C-312/93. sz. ítélet
- C-168/05. sz. ítélet
- C-243/08. sz. ítélet
- 93/13/EGK irányelv
- C 210/06. sz. Cartesio ítélet